

اصول مفردات قرآن کریم

دکتر حیدر باقری اصل

دانشیار گروه حقوق دانشگاه تبریز

سرشناسه	: باقری اصل، حیدر، ۱۳۴۰-
عنوان و نام پدیدآور	: اصول مفردات قرآن کریم/حیدر باقری اصل
مشخصات نشر	: تبریز: دانشگاه تبریز، انتشارات، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری	: ۶۵۰ ص.
فروست	: انتشارات دانشگاه تبریز؛ ۵۳۹.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۵۱۹۹-۶۴-۲
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه به صورت زیرنویس.
موضوع	: قرآن - - واژه شناسی
موضوع	: قرآن - - مسائل لغوی
شناسه افزوده	: دانشگاه تبریز، انتشارات
رده بندی کتبه	: ۱۳۹۱ تلف ۱۶/آب/۲/۸۲۸۲
رده بندی دیویی	: ۲۹۷/۱۵۳
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۹۰۸۹۸۲

انتشارات دانشگاه تبریز

اصول مفردات قرآن کریم

تألیف :	دکتر حیدر باقری اصل
ویراستار ادبی:	محمد ابراهیم پورنمین
ناشر و فروست:	انتشارات دانشگاه تبریز؛ ۵۳۹
تاریخ و نوبت چاپ:	۱۳۹۱-اول
شمارگان:	۱۵۰۰ نسخه
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۵۱۹۹-۶۴-۲
قیمت:	۲۲۰۰۰۰/- ریال
لیتوگرافی، چاپ و صحافی:	انتشارات دانشگاه تبریز

این اثر مشمول قانون حمایت از مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ است. هر کس تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشر، نشر یا بخش کند مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

نشانی: تبریز - بلوار ۲۹ بهمن - دانشگاه تبریز - تلفن: ۲۳۹۲۶۶۹ نمایه: ۲۳۴۲۵۶۲

پیش‌گفتار

هر زبانی از الفاظ و اصوات خاصی تشکیل شده است. الفاظ و اصوات، نقش اصلی را در معانی کلمه‌ها و جمله‌های یک زبان، بازی می‌کنند و وقتی به شکل جمله به کار می‌روند، یک گزاره را تشکیل می‌دهند. گزاره‌های یک زبان شامل متون دینی، فلسفی، تجربی، شعری، ادبی، ریاضی و غیره است. متون دینی، به متون درجه یک و درجه دو، تقسیم‌بندی می‌شوند. مقصود ما از متون درجه یک همان متن وحیانی قرآن کریم و از متون درجه دو همان متون روایات است که سنت پیامبر، صلی الله علیه و آله و سلم و معصومان، علیهم‌السلام را حکایت می‌کنند. این نوشتار به گزاره‌های دینی متن درجه یک، یعنی متن قرآن مربوط می‌شود. یکی از مسائل مهم گزاره‌های متن قرآن، مسئله مفردات الفاظ قرآن است. برای فهم مقصود خداوند از آیات قرآن باید معانی گزاره‌های قرآنی را بدانیم. پایه فهم گزاره‌های قرآن، فهم مفردات الفاظ قرآن است. زیرا از این طریق، مرز و محدوده معنا، ظرایف و ریزه‌کاری‌های هر واژه‌ای، مشخص می‌گردد و معنای گزاره‌های قرآنی به طور آشکار و واضحی کشف و تعیین می‌شود. این امر از آمیختن مفاد واژه‌ها به یکدیگر، تفسیر نادرست، برداشت غلط از گزاره‌ها و به‌طور کلی از سطحی‌نگری در فهم مقصود خداوند از آیات وحیانی قرآن کریم، مانع می‌گردد. هرچند دانش مفردات قرآن، به دنبال هدف مذکور است، ولی متخصصان این فن با یکدیگر، گاهی و در برخی از مفردات قرآن، اختلاف‌نظر جدی و قابل توجهی دارند و معانی متفاوتی را ارائه می‌کنند. این اختلاف‌نظر در میان کسان دیگری چون: لغت‌شناسان، مفسران، متکلمان و فقیهان نیز در مواردی که به معنانشناسی مفردات قرآن پرداخته‌اند، مشاهده می‌شود. این مسئله سبب شده است که معنای قرآنی مفردات قرآن در این‌گونه موارد مبهم و نامعلوم باشد و به این ترتیب، مشکل دستیابی به معانی مفردات قرآن، پدید آید، لذا لازم است که برای این مشکل، طرحی اندیشیده شود و راه حل آن کشف و ارائه گردد.

نوشتار حاضر، راه حل این مشکل را بر اساس تهیه و تنظیم متن جدیدی به انجام رسانده و ویژگی این متن، آن است که اصول کاربردی مفردات قرآن را کشف و تحصیل نموده است، به‌طوری‌که هر اصلی از این اصول، به منزله یک قاعده عمل می‌کند و هرکسی با به‌کارگیری آنها می‌تواند تعداد زیادی از مفردات قرآن را درست و صحیح بیاموزد. از این‌رو، نوشتار حاضر آموختن و رعایت این اصول کاربردی را برای رسیدن به معانی مطلوب مفردات قرآن و گسترش دامنه یادگیری آنها، لازم و ضروری می‌داند، به‌طوری‌که به نظر نگارنده، اصول کاربردی مفردات قرآن برای معانی واژه‌های قرآن، به‌سان دانش اصول فقه برای علم فقه است، چنان‌که کار فقه بدون دانش اصول فقه پیش نمی‌رود. همچنین معانی مفردات قرآن، بدون این اصول کاربردی مفردات قرآن پیش نمی‌رود و این امر، جایگاه اصول کاربردی مفردات قرآن را معلوم می‌کند. ضرورت بحث آنگاه معلوم می‌شود که بدانیم محققان دانش مفردات قرآن چنین اصولی را کشف و طرح نکرده‌اند و نوشتار فعلی، اولین قدم در این راه و به‌عنوان درآمدی بر مفردات

قرآن تلقی می‌شود. آنگاه اهمیت مسئله بیشتر روشن می‌شود که بدانیم، برنامه‌ریزان درسی حوزه‌های علمیه سراسر کشور در سطح سه (کارشناسی ارشد) حوزه‌های علمیه و نیز کارشناسی ارشد علوم قرآن و حدیث، ضرورت آموزش دانش مفردات قرآن کریم را درست و به‌جا فهمیده و دو واحد درسی را با عنوان «مفردات قرآن کریم» در سرفصل‌های رشته‌های مذکور گنجانده‌اند، ولی متنی که هدف آنان را پوشش قرار دهد، تاکنون نوشته نشده است و همان‌طوری که همکاران عزیز حوزوی و دانشگاهی واقف‌اند، اساتید گرانقدر و دانشجویان محترم درس مذکور از نبود یا کمبود منبع مناسب رنج می‌برند و در وضع موجود، اساتید محترم به‌عنوان تنها راه حل، استفاده از متونی که چند واژه از مفردات قرآن کریم را در دستور خود قرار داده‌اند، توصیه می‌کنند و دانشجویان خود را به‌سوی این متون و در نهایت به جزوهای تهیه شده سوق می‌دهند، ولی روند اجرایی کلاس‌های آموزشی درس مفردات قرآن کریم نشان می‌دهد که طرح مذکور چندان موفق نیست، زیرا این‌گونه متون در عمل تنها به تعلیم تعدادی واژه محدود و گاهی بسیار اندک، منجر می‌شود و سرفصل‌های منظور شده به‌طور مناسب تدریس و تدریس نمی‌گردد.

این وضع مؤلف را بر آن داشت تا متن فعلی را در سه فصل بنویسد و اصول موضوعه مفردات قرآن را در فصل اول، اصول معناداری و فهم‌پذیری قرآن را در فصل دوم و اصول مفردات قرآن را در فصل سوم، مورد بحث قرار دهد و مجموع این سه فصل را به‌عنوان منبع درسی «مفردات قرآن» به‌میزان دو واحد برای طلاب سطح سه حوزه‌های علمیه و نیز دانشجویان کارشناسی ارشد علوم قرآن و حدیث ارائه نماید، تا کمبود منبع درسی مناسب و خلأ علمی موجود را تا حدودی برطرف کند.

مؤلف اذعان دارد که این متن نیز مانند هر نوشته بشری از اشکال، خالی نیست و متن حاضر نیز تنها پیش‌درآمدی برای تأمین هدف مذکور محسوب می‌شود. از این رو، به راهنمایی‌های مفید همکاران محترم نیاز دارد و دریافت ارشادات آنها را برای پر بار کردن متن، از طریق ایمیل: bagheriasl@tabrizu.ac.ir ارج می‌نهد و یقین دارد که پیشنهادهای و راهنمایی‌های سودمند اساتید گرانقدر، مسیر اصلاحات بعدی متن حاضر را برای تحقق اهداف خود، هموارتر خواهد کرد.

در اینجا بر خود لازم می‌دانم که از تمامی کسانی که در پدید آمدن این اثر، نقشی داشتند: داوران محترم، اعضای محترم شوراهای پژوهشی دانشگاه، به‌ویژه معاون محترم پژوهشی و فناوری دانشگاه آقای دکتر علی رستمی، اعضای محترم شورای پژوهشی گروه حقوق و دانشکده حقوق و علوم اجتماعی، ویراستار ارجمند آقای دکتر محمد ابراهیم پورنمین، مدیریت و کارکنان زحماتکش انتشارات دانشگاه و نیز از بردباری‌های اعضای خانواده خود تشکر نمایم و عمری با برکت و توأم با عزت برای همه آنها از درگاه ایزد منان مسئلت کنم.

حیدر باقری اصل

گروه حقوق دانشگاه تبریز

فهرست اجمالی مطالب

فصل اول: اصول موضوعه مفردات قرآن

۵	اصل اول: دانش مفردات قرآن
۱۳	اصل دوم: معناشناسی اصل و اصول
۱۹	اصل سوم: علت‌شناسی غرابت معانی مفردات قرآن
۲۹	اصل چهارم: منابع مفردات قرآن
۶۱	اصل پنجم: گذری بر پیشینه بحث

فصل دوم: اصول معناداری و فهم‌پذیری قرآن

۹۵	اصل اول: نظریه‌های دلالت‌نظر بر معنا
۱۰۹	اصل دوم: حدود دلالت لفظ بر معناداری و فهم‌پذیری
۱۲۵	اصل سوم: اصول معناداری و فهم‌پذیری ظواهر الفاظ و موارد جریان آنها
۱۳۳	اصل چهارم: نظریه‌های فهم‌پذیری ظواهر الفاظ

فصل سوم: اصول کاربردی مفردات قرآن

۱۷۱	اصل اول: اصل انسلاخ زمان از معنا
۱۹۱	اصل دوم: اصل متواطی و مشکک
۱۹۷	اصل سوم: اصل اجمال و تفصیل
۲۰۱	اصل چهارم: اصل مقابله
۲۱۵	اصل پنجم: اصل نقل
۲۴۳	اصل ششم: اصل حقیقت و مجاز
۲۵۳	اصل هفتم: اصل اضداد
۲۶۷	اصل هشتم: اصل مشترک
۲۸۱	اصل نهم: اصل وجوه قرائت
۲۸۵	اصل دهم: اصل تقسیم
۳۰۷	اصل یازدهم: اصل سیاق
۳۲۱	اصل دوازدهم: اصل معکوس
۳۳۵	اصل سیزدهم: اصل وجوه و نظایر

۳۵۱.....	اصل چهاردهم: اصل عام و خاص
۳۶۳.....	اصل پانزدهم: اصل مطلق و مقید
۳۷۱.....	اصل شانزدهم: اصل انفراد و اجتماع
۴۱۹.....	اصل هفدهم: اصل تنزیه
۴۲۳.....	اصل هجدهم: اصل چندمعنایی
۴۵۷.....	اصل نوزدهم: اصل اشتقاق
۵۰۹.....	اصل بیستم: اصل جری و تطبیق

کتابنامه

۵۳۵.....	الف: فارسی
۵۳۹.....	ب: عربی
۵۶۱.....	ج: انگلیسی
۵۶۱.....	د: مقالات
۵۶۲.....	ه: سایت‌ها و کتاب‌های الکترونیکی

نمایه‌ها

۵۶۵.....	فهرست آیات
۵۹۹.....	فهرست روایات

فصل اول: اصول موضوعه مفردات قرآن

مقدمه..... ۲

اصل اول: دانش مفردات قرآن

۱. تعریف دانش مفردات قرآن..... ۷
۲. ضرورت بحث..... ۸
۳. رابطه دانش مفردات قرآن با دیگر علوم دینی..... ۱۰

اصل دوم: معناشناسی اصل و اصول

- طرح بحث..... ۱۵
۱. اصل عملی..... ۱۵
۲. دلیل و مستند..... ۱۵
۳. رجحان و اولویت..... ۱۶
۴. قاعده..... ۱۷
۵. پایه و قانون..... ۱۷

اصل سوم: علت‌شناسی غرابت معانی مفردات قرآن

- طرح بحث..... ۲۱
۱. ریشه و اشتقاق کلمه..... ۲۱
۲. معارف عمیق و بلند الهی..... ۲۳
۳. وجود کلمه‌های مترادف در قرآن..... ۲۳
۴. وجود کلمه‌های اضداد در قرآن..... ۲۴
۵. وجود الفاظ مشترک در قرآن..... ۲۴
۶. وجود حقیقت و مجاز در قرآن..... ۲۴
۷. وجود کلمه‌های منقول در قرآن..... ۲۴

۸. وجود الفاظ عام و خاص در قرآن..... ۲۵
۹. وجود الفاظ مطلق و مقید در قرآن..... ۲۵
۱۰. وجود الفاظ دخیل در قرآن..... ۲۵
۱۱. وجود اضمار در قرآن..... ۲۵
۱۲. وجود کنایه در قرآن..... ۲۵
۱۳. وجود قرائن در قرآن..... ۲۶
۱۴. وجود ایجاز در قرآن..... ۲۶

اصل چهارم: منابع مفردات قرآن

- طرح بحث..... ۳۱
۱. قرآن..... ۳۱
۲. روایات..... ۳۳
۳. عرف و فرهنگ عمومی همزمان قرآن در عصر نزول..... ۳۹
- ۳.۱. سخنان صحابه..... ۴۰
- ۳.۲. اشعار شاعران عصر نزول وحی..... ۴۵
- ۳.۳. متون ادبی زمان جاهلیت و نزول قرآن..... ۴۷
- ۳.۴. تفسیر مفسران قرآن..... ۴۸
- ۳.۵. نظر کارشناسان لغت..... ۴۹
- ۳.۵.۱. علم‌آوری قول لغت‌شناسان..... ۵۰
- ۳.۵.۲. ظن..... ۵۲
- ۳.۵.۲.۱. اجماع..... ۵۲
- ۳.۵.۲.۲. انسداد باب علم و علمی..... ۵۳
- ۳.۵.۲.۳. شهادت..... ۵۵
- ۳.۵.۲.۴. خبرویت..... ۵۶
- ۳.۵.۲.۴.۱. حکم عقل..... ۵۶
- ۳.۵.۲.۴.۲. سیره و بنای عقلا..... ۵۷

اصل پنجم: گذری بر پیشینه بحث

- طرح بحث..... ۶۳
۱. برخی از آثار آغاز قرن اول تا پایان قرن ششم..... ۶۹

۷۲	۲. برخی آثار از آغاز قرن هفتم تا پایان قرن سیزدهم
۷۳	۳. برخی آثار معاصر معنانشناسی مفردات قرآن
۷۸	۴. معرفی نمونه‌های مفردات آیات قرآن
۷۸	۴.۱. مجاز القرآن
۷۹	۴.۲. معانی القرآن
۸۱	۴.۳. غریب القرآن
۸۳	۴.۴. مفردات الفاظ القرآن

فصل دوم: اصول معناداری و فهم‌پذیری قرآن

۹۱	مقدمه
	اصل اول: نظریه‌های دلالت لفظ بر معنا
۹۷	طرح بحث
۹۷	۱. نظریه‌های دلالت لفظ بر معنا
۹۷	۱.۱. نظریه ذاتی
۹۸	۱.۲. نظریه تنزیلی
۹۹	۱.۳. نظریه وضعی
۱۰۴	۲. نظریه‌های وضع
۱۰۴	۲.۱. نظریه اختصاصی
۱۰۵	۲.۲. نظریه انس ذهنی
۱۰۵	۲.۳. نظریه التزام و تعهد
۱۰۶	۲.۴. نظریه قرارداد و اعتبار
۱۰۶	۲.۵. نظریه تفصیل
۱۰۷	نتیجه

اصل دوم: حدود دلالت لفظ بر معناداری و فهم‌پذیری

۱۱۱	طرح بحث
۱۱۱	۱. حدود دلالت معناداری لفظ بر معناداری
۱۱۱	۱.۱. حدود دلالت نص بر معنی
۱۱۱	۱.۲. حدود دلالت ظاهر بر معنی

۱۱۲	۱.۳. حدود دلالت محکم بر معنی
۱۱۲	۱.۴. حدود دلالت مجمل و مبهم بر معنی
۱۱۲	۱.۵. حدود دلالت مأول بر معنی
۱۱۳	۱.۶. حدود دلالت متشابه بر معنی
۱۱۵	۱.۷. حدود دلالت مُبْتَن بر معنی
۱۱۵	۱.۸. دو نکته تکمیلی
۱۱۷	۲. حدود دلالت لفظ بر فهم‌پذیری

اصل سوم: اصول معناداری و فهم‌پذیری ظواهر الفاظ و موارد جریان آنها

۱۲۷	طرح بحث
۱۲۸	۱. اصالت حقیقت
۱۲۸	۲. اصالت عموم
۱۲۸	۳. اصالت اطلاق
۱۲۹	۴. اصالت عدم تقدیر
۱۲۹	۵. اصالت عدم نقل
۱۳۰	۶. اصالت عدم اشتراک
۱۳۰	۷. اصالت عدم قرینه
۱۳۰	۸. اصالت ظهور

اصل چهارم: نظریه‌های فهم‌پذیری ظواهر الفاظ

۱۳۵	طرح بحث
۱۳۵	۱. نظریه حجیت مطلق ظواهر الفاظ متون دینی
۱۳۵	۱.۱. سیره و بنای عرفی عقلا
۱۳۷	۱.۲. نقض غرض
۱۳۸	۱.۳. آیات قرآن
۱۳۹	۱.۴. احادیث معصومان
۱۴۴	۲. نظریه تفصیل میان ظن نوعی و ظن شخصی
۱۴۵	۳. نظریه تفصیل در ظن به خلاف مراد گوینده
۱۴۵	۴. نظریه تفصیل اصولیان در قصد افهام
۱۴۸	۵. نظریه تفصیل اخباریان

۱۴۸.....	۵.۱. دلیل اول.....
۱۵۰.....	۵.۲. بررسی و نقد دلیل اول.....
۱۵۱.....	۵.۳. دلیل دوم.....
۱۵۲.....	۵.۴. بررسی و نقد دلیل دوم.....
۱۵۳.....	۵.۵. دلیل سوم.....
۱۵۴.....	۵.۶. بررسی و نقد دلیل سوم.....
۱۵۶.....	۵.۷. دلیل چهارم.....
۱۵۶.....	۵.۸. بررسی و نقد دلیل چهارم.....
۱۵۷.....	۵.۹. دلیل پنجم.....
۱۵۷.....	۵.۱۰. بررسی و نقد دلیل پنجم.....
۱۵۸.....	۵.۱۱. معنای تفسیر چیست؟.....
۱۵۹.....	۵.۱۲. معنای رأی چیست؟.....
۱۶۰.....	۵.۱۳. دلیل ششم.....
۱۶۱.....	۵.۱۴. بررسی و نقد دلیل ششم.....
۱۶۳.....	نتیجه.....

فصل سوم: اصول کاربردی مفردات قرآن

۱۶۹.....	مقدمه.....
----------	------------

اصل اول: اصل انسلاخ زمان از معنا

۱۷۳.....	۱. نمونه اول حرف «فاء».....
۱۷۴.....	۱.۱. فاء عاطفه.....
۱۷۴.....	۱.۱.۱. ترتیب.....
۱۷۶.....	۱.۱.۲. تعقیب و وصال.....
۱۷۷.....	۱.۱.۳. سببیت.....
۱۷۹.....	۱.۲. فاء رابط جواب شرط.....
۱۷۹.....	۱.۲.۱. اسمیه بودن جواب شرط.....
۱۸۰.....	۱.۲.۲. جامد بودن فعل جواب شرط.....
۱۸۰.....	۱.۲.۳. انشایی بودن فعل جواب شرط.....
۱۸۱.....	۱.۲.۴. ماضی بودن فعل جمله جواب شرط در لفظ و معنی.....

- ۱۸۲..... ۱.۲.۵. مقرون بودن فعل جواب به حرف استقبال
- ۱۸۲..... ۱.۲.۶. صدارت طلب بودن فعل جواب شرط
- ۱۸۲..... ۱.۳. فاء زاید
- ۱۸۳..... ۱.۴. فاء انسلخ از زمان
- ۱۸۴..... ۲. نمونه دوم حرف ثَمَّ
- ۱۸۴..... ۲.۱. معنای تشریک در ثَمَّ
- ۱۸۴..... ۲.۲. معنای ترتیب در ثَمَّ
- ۱۸۵..... ۲.۳. معنای فاصله ماقبل و مابعد در ثَمَّ
- ۱۸۶..... ۲.۴. معنای انسلخ زمان در ثَمَّ
- ۱۸۸..... ۳. نمونه سوم فعل یدهب

اصل دوم: اصل متواطی و مشکک

- ۱۹۳..... طرح بحث
- ۱۹۳..... ۱. نمونه اول فعل «تکن تعلم»
- ۱۹۴..... ۲. نمونه دوم فعل «رفع»

اصل سوم: اصل اجمال و تفصیل

- ۱۹۹..... طرح بحث
- ۱۹۹..... ۱. نمونه اول «تدری»
- ۱۹۹..... ۲. نمونه دوم «تکن تعلم»

اصل چهارم: اصل مقابله

- ۲۰۳..... طرح بحث
- ۲۰۴..... ۱. نمونه اول
- ۲۰۸..... ۲. نمونه دوم
- ۲۰۸..... ۲.۱. احل
- ۲۰۹..... ۲.۲. حرمت
- ۲۱۰..... ۲.۳. بیع
- ۲۱۲..... ۲.۴. ربا

اصل پنجم: اصل نقل

طرح بحث.....	۲۱۷
۱. تعریف لفظ منقول.....	۲۱۷
۲. انواع منقول.....	۲۱۷
۳. منقول شرعی، متشرعه و عرفی.....	۲۱۸
۴. ثمره بحث.....	۲۱۹
۵. تقریر محل نزاع.....	۲۲۰
۶. اقوال در مسئله.....	۲۲۱
۷. نظریه مختار در مسئله.....	۲۲۱
۸. تطبیق بحث با یک نمونه قرآنی.....	۲۲۴
۸.۱. ریشه صلات.....	۲۲۴
۸.۲. معنا.....	۲۲۵
۸.۳. صلات در قرآن.....	۲۲۶
۸.۳.۱. صلات اشاره به مطلق نماز.....	۲۲۷
۸.۳.۲. صلات به معنای نمازهای پنجگانه.....	۲۲۹
۸.۳.۳. صلات به معنای نماز ظهر.....	۲۲۹
۸.۳.۴. صلات به معنای نماز خوف (در جنگ).....	۲۲۹
۸.۳.۵. صلات به معنای جایگاههای نماز.....	۲۳۰
۸.۳.۶. صلات به معنای نماز میت.....	۲۳۱
۸.۳.۷. صلات به معنای قرائت نماز.....	۲۳۱
۸.۳.۸. صلات به معنای نماز جمعه.....	۲۳۱
۸.۳.۹. صلات به معنای نماز ادیان دیگر در آیات قرآن.....	۲۳۲
۸.۳.۹.۱. نماز حضرت ابراهیم.....	۲۳۲
۸.۳.۹.۲. نماز حضرت اسماعیل.....	۲۳۳
۸.۳.۹.۳. نماز حضرت شعیب.....	۲۳۳
۸.۳.۹.۴. نماز حضرت موسی.....	۲۳۳
۸.۳.۹.۵. نماز حضرت عیسی.....	۲۳۳
۸.۳.۹.۶. نماز انبیا.....	۲۳۴
۸.۳.۹.۷. دعوت لقمان به نماز.....	۲۳۴
۸.۳.۹.۸. نماز مؤمنین.....	۲۳۴

۲۳۴	 مشتقات ۸.۴
۲۳۵	 ۸.۴.۱. صلات
۲۳۵	 ۸.۴.۲. 'صَلَّى
۲۳۵	 ۸.۴.۳. أَصَلَّى
۲۳۵	 ۸.۴.۴. 'يُصَلِّي
۲۳۶	 ۸.۴.۵. يُصَلُّونَ
۲۴۲	 ۸.۵. استعمال ملوات در معابد یهودیان

اصل ششم: اصل حقیقت و مجاز

۲۴۵	 طرح بحث
۲۴۵	 ۱. معنای اول
۲۴۶	 ۲. معنای دوم
۲۴۷	 ۳. معنای سوم
۲۴۷	 ۴. معنای چهارم
۲۴۸	 ۵. معنای پنجم
۲۴۹	 ۶. معنای ششم

اصل هفتم: اصل اضداد

۲۵۵	 طرح بحث
۲۵۵	 ۱. تعریف الفاظ اضداد
۲۵۶	 ۲. کلمات اضداد در قرآن کریم
۲۵۷	 ۳. تطبیق اصل اضداد با نمونه‌های قرآنی
۲۵۷	 ۳.۱. معنای بیع
۲۶۰	 ۳.۲. قُرء
۲۶۵	 ۳.۳. إخفاء

اصل هشتم: اصل مشترک

۲۶۹	 طرح بحث
۲۶۹	 ۱. تعریف مشترک

۲۷۰	۲. فرق مشترک لفظی و مشترک معنوی
۲۷۱	۳. وجود اشتراک لفظی در زبان عربی
۲۷۲	۴. منشا پیدایش مشترک
۲۷۴	۵. حکم مشترک لفظی در قرآن
۲۷۵	۶. رابطه الفاظ مشترک با واژه‌های اعداد
۲۷۵	۷. تطبیق اصل مشترک با یک مثال قرآنی

اصل نهم: اصل رجوع قرائت

۲۸۳	طرح بحث
۲۸۳	۱. بطهرن
۲۸۳	۲. تطهرن
۲۸۴	۳. اظهر و ا
۲۸۴	۴. يَتَطَهَّرُونَ

اصل دهم: اصل تقسیم

۲۸۷	طرح بحث
۲۸۷	۱. تعریف اصل تقسیم
۲۸۷	۲. تقسیم‌بندی وحی
۲۸۷	۲.۱. وحی تکوینی و انواع آن
۲۸۸	۲.۱.۱. وحی تکوینی غریزی
۲۸۹	۲.۱.۲. وحی تکوینی تقدیری
۲۹۰	۲.۱.۳. وحی الهامی
۲۹۵	۲.۲. وحی تشریعی و انواع آن
۲۹۵	۲.۲.۱. وحی مستقیم
۲۹۶	۲.۲.۲. وحی با واسطه حجاب
۲۹۷	۲.۲.۳. وحی با واسطه رسول
۲۹۸	۳. تعریف جامع و مانع وحی با استناد به اصل تقسیم
۲۹۸	۳.۱. عنصر تفهیم
۲۹۸	۳.۲. عنصر پنهانی
۲۹۹	۳.۳. عنصر سرعت

۴. نتیجه ۳۰۴

اصل یازدهم: اصل سیاق

طرح بحث.....	۳۰۹
۱. تعریف سیاق.....	۳۱۰
۲. تقریر محل بحث.....	۳۱۲
۳. سیاق مفردات قرآن.....	۳۱۲
۴. شکلهای سیاق مفردات قرآن.....	۳۱۴
۵. سیاق معتبر.....	۳۱۴
۶. اصل در سیاق مشکوک.....	۳۱۵
۷. حکم استنباط دو سیاق از یک متن.....	۳۱۶
۸. تطبیق اصل سیاق با مثالهای قرآنی.....	۳۱۸
۸.۱. اُمت.....	۳۱۹
۸.۲. کتاب.....	۳۱۹
۸.۳. دین.....	۳۲۰

اصل دوازدهم: اصل معکوس

طرح بحث.....	۳۲۳
۱. محل وقوع اصل معکوس.....	۳۲۳
۲. تطبیق اصل با یک مثال قرآنی.....	۳۲۳
۳. نظریه‌های معنای تعزیر.....	۳۲۶
۳.۱. نظریه نقل.....	۳۲۶
۳.۲. نظریه وضع تعیینی.....	۳۲۷
۳.۳. نظریه وضع تعینی.....	۳۲۷
۳.۴. نظریه اسمای اضداد.....	۳۲۸
۳.۵. نظریه مجاز.....	۳۲۸
۳.۶. نظریه مختار در معنای لغوی تعزیر.....	۳۲۸
۴. نسبت معکوس.....	۳۳۱
۵. نتیجه.....	۳۳۲

اصل سیزدهم: اصل وجوه و نظایر

طرح بحث.....	۳۳۶
۱. تعریف وجوه و نظایر.....	۳۳۶
۲. وجوه و نظایر در قرآن.....	۳۳۸
۳. منابع وجوه و نظایر قرآن.....	۳۳۸
۴. تطبیق اصل وجوه و نظایر با چند مثال قرآنی.....	۳۳۹
۴.۱. هدی.....	۳۳۹
۴.۱.۱. یادداری.....	۳۳۹
۴.۱.۲. بیان.....	۳۳۹
۴.۱.۳. دیب.....	۳۴۰
۴.۱.۴. ایمان.....	۳۴۰
۴.۱.۵. دعوت.....	۳۴۰
۴.۱.۶. رسول.....	۳۴۰
۴.۱.۷. معرفت.....	۳۴۰
۴.۱.۸. پیامبر.....	۳۴۱
۴.۱.۹. قرآن.....	۳۴۱
۴.۱.۱۰. تورات.....	۳۴۱
۴.۱.۱۱. استرجاع، یعنی گفتن انا لله و انا الیه راجعون.....	۳۴۱
۴.۱.۱۲. دلیل و هدایت.....	۳۴۱
۴.۱.۱۳. توحید.....	۳۴۱
۴.۱.۱۴. سنت.....	۳۴۲
۴.۱.۱۵. صلاح.....	۳۴۲
۴.۱.۱۶. الهام.....	۳۴۲
۴.۱.۱۷. توبه.....	۳۴۲
۴.۱.۱۸. ارشاد.....	۳۴۲
۴.۱.۱۹. کتاب آسمانی.....	۳۴۳
۴.۲. لفظ «السوء».....	۳۴۳
۴.۲.۱. شدت.....	۳۴۳
۴.۲.۲. پی کردن.....	۳۴۳
۴.۲.۳. زنا.....	۳۴۳

۳۴۴		۴.۲.۴. پیسی
۳۴۴		۴.۲.۵. عذاب
۳۴۴		۴.۲.۶. شرک
۳۴۴		۴.۲.۷. دشنام
۳۴۴		۴.۲.۸. گناه
۳۴۵		۴.۲.۹. بدی
۳۴۵		۴.۲.۱۰. گزند و ضرر
۳۴۵		۴.۲.۱۱. کشته شدن و عقب‌نشینی
۳۴۵		۴.۳. لفظ «صلوات»
۳۴۵		۴.۳.۱. نمازهای پنجگانه
۳۴۶		۴.۳.۲. نماز عصر
۳۴۶		۴.۳.۳. نماز جمعه
۳۴۶		۴.۳.۴. نماز میت
۳۴۶		۴.۳.۵. دعا
۳۴۶		۴.۳.۶. دین
۳۴۷		۴.۳.۷. قرائت
۳۴۷		۴.۳.۸. رحمت و استغفار
۳۴۷		۴.۳.۹. جایگاه‌های نماز
۳۴۷		۴.۴. «رحمت»
۳۴۷		۴.۴.۱. اسلام
۳۴۸		۴.۴.۲. ایمان
۳۴۸		۴.۴.۳. بهشت
۳۴۸		۴.۴.۴. باران
۳۴۸		۴.۴.۵. نعمت
۳۴۸		۴.۴.۶. نبوت
۳۴۹		۴.۴.۷. قرآن
۳۴۹		۴.۴.۸. روزی
۳۴۹		۴.۴.۹. فتح و پیروزی
۳۴۹		۴.۴.۱۰. عافیت
۳۵۰		۴.۴.۱۱. دوستی

۳۵۰.....	۴.۴.۱۲. رفاه.....
۳۵۰.....	۴.۴.۱۴. نگهداری.....

اصل چهاردهم: اصل عام و خاص

۳۵۳.....	طرح بحث.....
۳۵۳.....	۱. عام و خاص در زبان قرآن و عربی.....
۳۵۳.....	۱.۱. ادوات عموم.....
۳۵۳.....	۱.۲. الف و لام جنس.....
۳۵۴.....	۱.۳. نكرة در سياق نفی و نهی.....
۳۵۴.....	۱.۴. لفظ مفرع معرفه محلی به الف و لام.....
۳۵۴.....	۲. تخصیص و نقش آن در دلالت عام.....
۳۵۵.....	۳. تطبیق اصل عام و خاص با یک مثال قرآنی.....
۳۵۵.....	۳.۱. بیان قول مختار.....
۳۵۷.....	۳.۲. طرح تخصیص عموم عقود با روایات.....
۳۵۸.....	۳.۳. نقد تخصیص عموم عقود با روایات.....
۳۵۹.....	۳.۴. تخصیص عموم عقود با نظریه‌های فقیهان و مفسران.....
۳۶۰.....	۳.۵. نقد تخصیص عقود با نظریه‌های فقیهان و مفسران.....

اصل پانزدهم: اصل مطلق و مقید

۳۶۵.....	طرح بحث.....
۳۶۵.....	۱. تعریف مطلق و مقید.....
۳۶۶.....	۲. نسبی بودن قید و اطلاق.....
۳۶۶.....	۳. انواع قید.....
۳۶۷.....	۴. طرق تشخیص مطلق و مقید.....
۳۶۹.....	۵. تطبیق اصل اطلاق و تقیید بر یک مثال قرآنی.....

اصل شانزدهم: اصل انفراد و اجتماع

۳۷۳.....	طرح بحث.....
۳۷۳.....	۱. تعریف اصل اجتماع و انفراد.....
۳۷۴.....	۲. تطبیق اصل با یک مثال فلسفی و کلامی.....

۳۷۵	۳. تطبیق این اصل با چند نمونه قرآنی.....
۳۷۵	۳.۱. فقیر و مسکین.....
۳۷۷	۳.۱.۱. ادله، یا شواهد قول دوم.....
۳۷۷	۳.۱.۱.۱. معنای لغوی.....
۳۷۸	۳.۱.۱.۲. آیات قرآن.....
۳۷۹	۳.۱.۱.۳. روایت محمد بن مسلم از امام صادق.....
۳۷۹	۳.۱.۱.۴. سیره پیامبر و امامان.....
۳۷۹	۳.۱.۱.۵. تمسک به سیاق آیه ۶۰ توبه.....
۳۸۰	۳.۱.۱.۶. لزوم ترتیب مستحقان زکات در اعطا.....
۳۸۱	۳.۱.۱.۷. تمسک به ظاهر آیه.....
۳۸۱	۳.۱.۲. نقد و بررسی این قول.....
۳۸۶	۳.۱.۳. نظریه مختار.....
۳۸۹	۳.۲. ایمان و اسلام.....
۳۸۹	۳.۲.۱. نظریه‌های تعریف ایمان و اسلام.....
۳۸۹	۳.۲.۱.۱. نظریه ترادف ایمان و اسلام.....
۳۹۱	۳.۲.۱.۲. نظریه عام بودن اسلام و خاص بودن ایمان.....
۳۹۱	۳.۲.۱.۳. نظریه تفاوت ایمان و اسلام.....
۳۹۵	۳.۲.۱.۴. نظریه عمل.....
۳۹۶	۳.۲.۱.۵. نظریه پذیرش ولایت.....
۳۹۶	۳.۲.۱.۶. نظریه تسلیم و تصدیق.....
۳۹۷	۳.۲.۱.۷. نظریه فارقیه.....
۳۹۸	۳.۲.۱.۸. نظریه کرامیه.....
۳۹۸	۳.۲.۱.۹. نظریه خازمیه.....
۳۹۹	۳.۲.۱.۱۰. نظریه اباضیه.....
۳۹۹	۳.۲.۱.۱۱. نظریه مرجئه.....
۴۰۰	۳.۲.۱.۱۲. فرقه وعیدیه.....
۴۰۰	۳.۲.۲. بررسی و نقد اقوال.....
۴۰۱	۳.۲.۳. نظریه تحقیق.....
۴۰۱	۳.۲.۴. مورد انفراد ایمان و اسلام از یکدیگر.....
۴۰۲	۳.۲.۵. موارد اجتماع ایمان و اسلام.....

۴۰۳	۳.۲.۶. ادله نظریه مختار
۴۰۳	۳.۲.۶.۱. دلیل اول: نظر کارشناسان لغت
۴۰۴	۳.۲.۶.۲. دلیل دوم: روایات
۴۰۵	۳.۲.۶.۳. دلیل سوم: قول عالمان
۴۰۹	۳.۲.۷. تفاوت ایمان و اسلام
۴۰۹	۳.۲.۷.۱. تفاوت در عمق
۴۰۹	۳.۲.۷.۲. تفاوت در انگیزه
۴۱۰	۳.۲.۷.۳. تفاوت در عمل
۴۱۰	۳.۲.۷.۴. تفاوت در رتبه
۴۱۰	۳.۲.۸. توجیه موارد تضاد نما
۴۱۰	۳.۲.۸.۱. پذیرش معنای خلاف اصل با وجود قرینه
۴۱۱	۳.۲.۸.۲. تفاوت تعریف اسلام و ایمان با احکام آن دو
۴۱۱	۳.۲.۸.۳. خلط احکام اسلام با احکام ایمان
۴۱۲	۳.۲.۸.۴. اطلاق مجازی اسلام و ایمان به اعمال و تصور استعمال حقیقی از آنها
۴۱۲	۳.۲.۸.۴.۱. نمونه اول
۴۱۳	۳.۲.۸.۴.۲. نمونه دوم
۴۱۳	۳.۲.۸.۴.۳. نمونه سوم
۴۱۳	۳.۲.۸.۵. مراحل ایمان و مراتب اسلام
۴۱۳	۳.۲.۸.۵.۱. مرتبه اول اسلام و ایمان
۴۱۴	۳.۲.۸.۵.۲. مرتبه دوم اسلام و ایمان
۴۱۴	۳.۲.۸.۵.۳. مرتبه سوم اسلام و ایمان
۴۱۶	۳.۲.۸.۵.۴. مرتبه چهارم اسلام و ایمان
۴۱۷	۳.۲.۹. رابطه ایمان و اسلام مطابق نسبت‌های منطقی
۴۱۸	۳.۲.۱۰. نتیجه

اصل هفدهم اصل تنزیه

۴۲۱	طرح بحث
۴۲۱	۱. جبار
۴۲۱	۲. دو اشتقاق و کاربرد اسمی و فعلی این ماده
۴۲۲	۳. کاربرد جبار در آیات قرآن

۴۲۴	نظریه‌های معناشناسی واژه جَبَّار
۴۲۵	۴.۱. نظریه اول: جَبَّار مشتق از جَبَر و به معنای مجبور کردن است
۴۲۷	۴.۲. نظریه دوم: جَبَّار مشتق از جَبَر یَجْبِر و به معنای اصلاح‌کننده
۴۲۸	۴.۳. نظریه سوم: جَبَّار به معنای بلندقامت و دست‌نیافتنی
۴۲۹	۴.۴. نظریه چهارم: جَبَّار به معنای عظیم الشأن فی الملک و السلطان
۴۲۹	۵. بررسی و ارزیابی نظریه‌های مذکور
۴۳۰	۶. نتیجه

اصل هجدهم: اصل چندمعنایی

۴۳۵	طرح بحث
۴۳۵	۱. روش تأویل
۴۳۸	۲. تعریف بطن و ظهر و تفسیر و تأویل
۴۳۹	۲.۱. معنای لغوی و اصطلاحی تفسیر
۴۴۱	۲.۲. تعریف مختار
۴۴۳	۲.۳. معنای لغوی و اصطلاحی تأویل
۴۴۶	۲.۴. فرق تفسیر و تأویل از جهت واژه و اصطلاح
۴۴۸	۲.۵. رابطه تفسیر، تأویل و بطن
۴۴۸	۲.۶. تعریف بطن
۴۵۱	۳. نمونه‌های معناشناسی با روش تأویلی

اصل نوزدهم: اصل اشتقاق

۴۵۹	طرح بحث
۴۵۹	۱. تعریف اشتقاق در لغت و اصطلاح
۴۶۸	۲. مَخْرَج و اصل مشتقات زبان عربی
۴۶۹	۲.۱. اقوال در مسئله
۴۶۹	۲.۱.۱. قول بصریان و دلیل آنان
۴۷۰	۲.۱.۲. قول کوفیان و دلیلهای آنان
۴۷۰	۲.۱.۳. قول ابن‌اثیر و دلیل وی
۴۷۱	۲.۱.۴. سایر نظریه‌های ادیبان
۴۷۱	۲.۱.۵. نظریه تحقیق

۴۷۳		۳. انواع اشتقاق
۴۷۳		۳.۱. اشتقاق صغیر
۴۷۶		۳.۲. اشتقاق کبیر
۴۷۷		۳.۲.۱. بخش اول
۴۷۸		۳.۲.۱.۱. مثال اول: اصل ترکیب «ک ل م»
۴۷۸		۳.۲.۱.۲. مثال دوم: ترکیب «ق و ل»
۴۷۹		۳.۲.۱.۳. مثال سوم: ترکیب «کنی» و «ناب»
۴۷۹		۳.۲.۱.۴. مثال چهارم: ترکیب «ق ر م»
۴۸۰		۳.۲.۱.۵. مثال پنجم: ترکیب «م ا ل»
۴۸۰		۳.۲.۱.۶. مثال ششم: ترکیب قصم و فسم
۴۸۰		۳.۲.۱.۷. مثال هفتم: ترکیب ثلم و سلم
۴۸۰		۳.۲.۱.۸. مثال هشتم: ترکیب زفیر و زبیر
۴۸۱		۳.۲.۱.۹. مثال نهم: ترکیب روح و ریح و راح
۴۸۱		۳.۲.۱.۱۰. مثال دهم: ترکیب قد و قط
۴۸۱		۳.۲.۲. بخش دوم
۴۸۱		۳.۲.۲.۱. مثال اول: صبا و صبی
۴۸۱		۳.۲.۲.۲. مثال دوم: جَنَه، جَنَه و جَنَه
۴۸۲		۳.۲.۲.۳. مثال سوم: بَر و بَر و بُر
۴۸۲		۳.۳. اشتقاق اکبر
۴۸۴		۴. بررسی واژه فطم
۴۸۷		۵. اشتقاق اکبر و ابدال
۴۸۸		۶. تفاوت اشتقاق و نَحْت
۴۹۰		۷. تفاوت اشتقاق و مشترک
۴۹۰		۸. تفاوت اشتقاق و عدل
۴۹۱		۹. مشتق مُطَرَّد و غیر مطرد
۴۹۲		۱۰. شرط بودن صدق اصل در مشتق
۴۹۴		۱۱. نمونه‌های اشتقاق در مثالهای قرآنی
۴۹۴		۱۱.۱. بررسی اصل یا منشأ مشتقات بسمله بر اساس دیدگاه بصریان و کوفیان
۴۹۵		۱۱.۱.۱. اصل اشتقاق اسم
۴۹۵		۱۱.۱.۱.۱. قول بصریان

- ۴۹۶..... ۱۱.۱.۱.۲ قول کوفیان
- ۴۹۷..... ۱۱.۱.۱.۳ نظریه مختار
- ۴۹۸..... ۱۱.۱.۲ اصل اشتقاق لفظ جلاله الله
- ۴۹۸..... ۱۱.۱.۳.۱ اقوال در لفظ جلاله الله
- ۴۹۸..... ۱۱.۱.۲.۱.۱ قول و احتمال اول: از آله، یأله و إلهه به معنای عبد یعبد عبادۀ.....
- ۴۹۹..... ۱۱.۱.۲.۱.۲ قول و احتمال دوم: از ریشه اله یاله الهه به معنی تحیر.....
- ۴۹۹..... ۱۱.۱.۲.۱.۳ قول و احتمال سوم: از ریشه آله و لاه به معنای فزع و لجأ.....
- ۴۹۹..... ۱۱.۱.۲.۱.۴ قول و احتمال چهارم: از ریشه لاه، یلوه، لیاها به معنای احتجاب و روی پنهان نمودن.....
- ۵۰۰..... ۱۱.۱.۲.۱.۵ نظریه مختار.....
- ۵۰۲..... ۱۱.۱.۳ اصل اشتقاق الرحمن الرحیم.....
- ۵۰۲..... ۱۱.۲ اشتقاق مکّه.....
- ۵۰۳..... ۱۱.۲.۱ قول اول: اشتقاق مکّه از مکّ، یمکّ، مکّا.....
- ۵۰۳..... ۱۱.۲.۲ قول دوم: اشتقاق مکّه از امکّ و تمکک.....
- ۵۰۴..... ۱۱.۲.۳ قول سوم: اشتقاق مکّه از تمکک العظم.....
- ۵۰۴..... ۱۱.۲.۴ قول چهارم: اشتقاق مکّه از مکّ به معنای جذب.....
- ۵۰۴..... ۱۱.۲.۵ قول پنجم: اشتقاق مکّه از مکّ به معنای ازدحام.....
- ۵۰۴..... ۱۱.۲.۶ قول ششم: اشتقاق مکّه از مکّا به معنای جدای پرنده.....
- ۵۰۵..... ۱۱.۲.۷ قول هفتم: اشتقاق مکّه از مکّ به معنای گسترش.....
- ۵۰۵..... ۱۱.۲.۸ قول، یا احتمال هشتم: اشتقاق مکّه از مگه به معنای جایگاه ماه.....
- ۵۰۵..... ۱۱.۳ بگه.....
- ۵۰۶..... ۱۱.۳.۱ احتمال و قول اول در بکه.....
- ۵۰۶..... ۱۱.۳.۲ احتمال و قول دوم در بکه.....
- ۵۰۷..... ۱۱.۳.۳ احتمال و قول سوم در بکه.....

اصل بیستم: اصل جری و تطبیق

- ۵۱۱..... طرح بحث.....
- ۵۱۱..... ۱ جری در لغت.....
- ۵۱۳..... ۲ جری در اصطلاح.....
- ۵۱۶..... ۳ تطبیق در لغت.....

۴. تطبیق در اصطلاح.....	۵۱۷
۵. جری و تطبیق و اسباب نزول.....	۵۱۷
۶. ارتباط و تفاوت جری و تطبیق با تأویل و تفسیر.....	۵۲۳
۷. پیشینه جری و تطبیق.....	۵۲۷
۸. بررسی نمونه‌های جری و تطبیق.....	۵۲۹

کتابنامه

الف: فارسی.....	۵۳۵
ب: عربی.....	۵۳۹
ج: انگلیسی.....	۵۶۱
د: مقالات.....	۵۶۱
ه: سایت‌ها و کتاب‌های الکترونیکی.....	۵۶۲

نمایه‌ها

فهرست آیات.....	۵۶۵
فهرست روایات.....	۵۹۹